

4.20 Københavns forsyning

Københavnernes velfærd: Vand, gas, el, kloak og telefoni til hovedstadens indbyggere.

Beskrivelse af kulturmiljøet

Kulturmiljøet omfatter 13 anlæg opført til byens forsyning med vand, kloak, gas, elektricitet og telefoni. Anlæggene er fordelt på forskellige lokaliteter i kommunen.

Begrundelse

I perioden 1850-1950 voksede København eksplosivt både i omfang og indbyggertal. Periodens voldsomme befolkningstilvækst, den teknologiske udvikling og hygiejniske hensyn stillede nye, store krav til byens infrastruktur. Til forsyningen med vand, kloak, gas, elektricitet og telefoni blev der opført en række store kommunale og private værker samt distributionsanlæg spredt rundt i kommunen. Kulturmiljøet omfatter i alt 13 sådanne lokaliteter med velbevarede, repræsentative bygningsstrukturer og tekniske anlæg, der tilsammen synliggør den væsentlige historie om forsyningsinfrastrukturen som afgørende forudsætning for Københavns udvikling.

Vandforsyning

Københavns Kommune indviede sit første vandværk i 1859, hvor moderne dampmaskiner pumpede rent vand fra søerne til befolkningen. Værket i Studiestræde var et kommunalt prestigeprojekt og erstattede de lokale brønde og springvand, der hidtil havde forsynet byen. Komplekset er i dag en velbevaret helhed.

Brønshøj Vandtårn skulle forsyne den nye bydel, som på grund af sin høje beliggenhed ikke kunne forsynes fra byens andre højdebeholdere. I dag er vandtårnet et arkitektonisk vartegn for området med sin markante, synlige betonkonstruktion.

Kulturmiljøet omfatter desuden Valby Vandværk med dets kildeplads og Kildeplads B ved Harrestrup å, som siden 1901 har været de eneste vandindvindingsområder indenfor kommunen.

Kloak

Etableringen af en effektiv spildevands- og latrin håndtering var afgørende for byens fortsatte udvikling. Til det formål blev der i sidste halvdel af 1800-tallet opført et system af pumpestationer til at pumpe spildevand i Øresund. Heraf er kloakpumpestationen ved Svanemøllen med dets skulpturelle, minaretlignende ventilationsskorsten et fremtrædende eksempel.

Byens største pumpeanlæg er Kløvermarkens Pumpestation, som tidligere også var latrinsamlestation for hele den indre by. Det velbevarede anlæg er stadig i funktion som pumpeanlæg til rensningsanlægget Lynetten og er udbygget med moderne tilføjelser.

Gas

I 1850'erne gik København over til at benytte gas i gadelygterne i stedet for tran. Senere blev gassen også brugt til andre formål, f.eks. i husholdningernes gaskomfurer. En stigende efterspørgsel førte til opførelsen af fire kommunale gasværker frem til 1907, hvorfra Østre Gasværks hovedbeholder i dag er den eneste bevarede bygning. Den markante, runde kuppelbygning er et fremtrædende eksempel på tidens industriarkitektur.

Elektricitet

Københavns Belysningsvæsen udbyggede fra 1891 byens elektricitetsnet oprindeligt primært til gadebelysning og siden til sporvognsdrift mv. Elnettet var fra begyndelsen baseret på jævnstrøm fra tre centrale elværker, hvoraf Østre Elværk er det bedst bevarede.

I de indre bydele opførtes omformerstationer til forsyning af nærområderne med understationen på Bragesgade, Nørrebro, som den første. Placeringen ved sporvognsremisen vidner om elnettets forsyning af sporvejene.

Brønshøj Transformestation er et repræsentativt eksempel på de anlæg, der senere blev opført til forsyning af hovedstadens nye ydre bydele. Transformestationens afstand til det tilknyttede vekselstrømværk H.C. Ørstedværket vidner om vekselstrømmens fordele ift. større transportafstand.

Københavns elnet overgik som helhed til vekselstrøm omkring 1960, og hertil blev der opført tre såkaldte koblingsstationer til fordeling af strømmen. Bellahøj Koblingsstation udmærker sig blandt disse som et af de allertidligste eksempler på brutalistisk betonarkitektur i Danmark.

Telefoni

København fik fra slutningen af 1800-tallet et telefonnet udbygget af Kjøbenhavns Telefon Aktieselskab (KTAS). KTAS' telefonhus med hovedcentral og administration, indviet i 1909 i Nørregade, er i dag en velbevaret helhed, der med sit omfang og høje arkitektoniske kvalitet vidner om telefonselskabets indflydelse og økonomiske styrke.

KTAS opførte dertil telefoncentraler lokalt i byens kvarterer med Amagers telefoncentral i Norgesgade som den første. Bygningen vidner om det generelt høje kvalitetsniveau i KTAS' byggeri.

Begge lokaliteter indeholder desuden eksempler på de automatiske telefoncentraler, der gennem 1960'erne erstattede de manuelle centraler. Bygningerne hertil blev opført med et karakteristisk lukket udtryk, der afspejler anvendelsen og tidsperioden.

Bærende bevaringsværdier

Vandforsyning

- Københavns Vandværk som samlet bygningskompleks.
- Brønshøj Vandtårn med omgivende beplantning.
- Valby Vandværk med maskinhus, filteranlæg og kildeplads.
- Kildeplads B som grønt område med iltningshus.

Kloak

- Kløvermarkens Pumpestation med maskinhus, kedelhus og funktionærbolig.
- Pumpestationen ved Svanemøllen, herunder ventilations skorstenen.

Gas

- Østre Gasværks hovedbeholder.

Elektricitet

- Østre Elværk som samlet bygningskompleks.
- Bragesgade Understation.
- Brønshøj Transformestation.
- Bellahøj Koblingsstation.

Telefoni

- Telefonhuset i Nørregade som samlet bygningskompleks.
- Telefoncentralerne Norgesgade 3 og 8.

Sårbarhed

Kulturmiljøets bygninger er sårbare overfor nedrivninger, om- og tilbygninger, som udviser sporene af den oprindelige anvendelse og ikke er i overensstemmelse med bygningernes oprindelige arkitektoniske udtryk. Ubebyggede, beplantede arealer, navnlig kildepladserne og omkring Brønshøj Vandtårn, er sårbare overfor befæstelse af større arealer samt rydning af beplantning i væsentligt omfang.

Nuværende sikring

- Københavns Vandværk med omgivelser, Brønshøj Vandtårn og Østre Gasværks hovedbeholder er alle fredede.
- Kildepladserne i Valby og Brønshøj er fredet efter naturbeskyttelsesloven.
- Valby Vandværks maskinhus, Kløvermarkens Pumpestations maskinhus og kedelhus, Pumpestationen ved Svanemøllen, hovedparten af Østre Elværk, Bragesgade Understation, Brønshøj

Transformerstation, hovedparten af Telefonhuset er udpeget som bevaringsværdige i kommuneplanen.

- Telefoncentralen Norgesgade 3 er udpeget som bevaringsværdig i kommuneplanen men ikke i den gældende lokalplan.
- Bellahøj Koblingsstation er omfattet af en lokalplan, der udpeger hovedbygningen som bevaringsværdig.

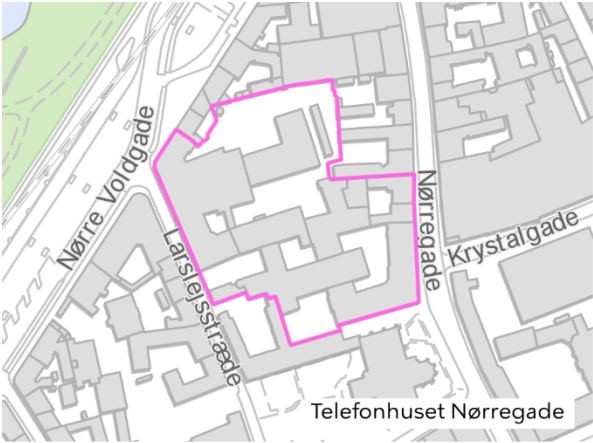
Udviklingsmuligheder

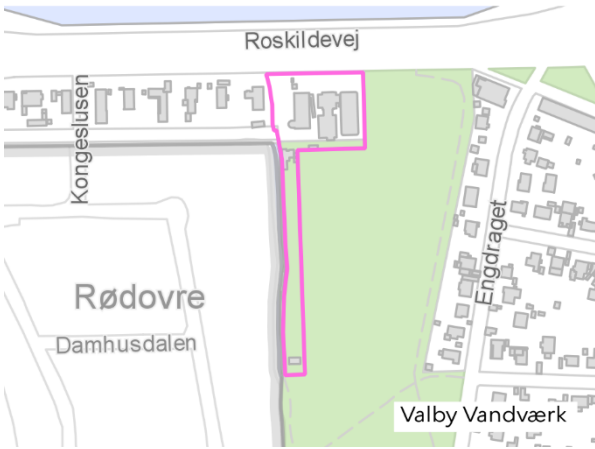
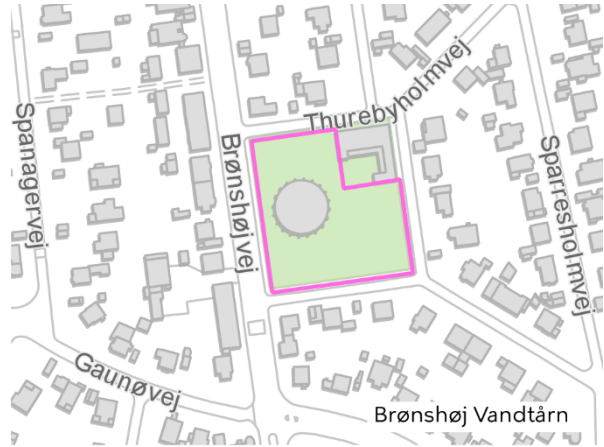
Kulturmiljøets delområder er generelt tæt bebyggede og med begrænsede udviklingsmuligheder. Eventuel omdannelse, om- og tilbygning og ny bebyggelse af mindre omfang skal understøtte bebyggelsens helhedspræg og arkitektoniske udtryk. Kildepladserne er stort set ubebyggede og skal fastholdes som sådan.

Lignende eksempler

Kulturmiljø 3.5 H.C. Ørstedværket

Værdifuldt kulturmiljø

4.20 Københavns Forsyning:
delområdernes afgrænsning